

Rozdział I. Kompetencja

§ 1. Uwagi ogólne

W wiadomościach wstępnych zaznaczono, że celem postępowania rozpoznawczego jest wydanie orzeczenia co do istoty. Wydanie przez sąd wyroku (postanowienia merytorycznego), podobnie jak i zachowanie sądu w innych sytuacjach przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, a także dalszych uczestników tego postępowania, wiąże się z dokonywaniem czynności, których sens został określony przez przepisy Kodeksu. W nauce zagadnienie to łączy się z pojęciem czynności konwencjonalnej w prawie. Wydanie wyroku, a także podjęcie innych czynności dotyczących zakończenia postępowania, odnosi się do zachowania sądu, stanowiąc jego uprawnienie. Wskazanie podmiotu uprawnionego do dokonania czynności konwencjonalnej powiązane jest z kolei z zagadnieniem kompetencji do takiego zachowania. Kompetencja staje się prawną możliwością ważnego dokonania czynności konwencjonalnej.

W nauce przedmiotu z uwagi na potrzebę określenia uprawnień podmiotu realizującego oznaczoną czynność konwencjonalną – wraz z dodaniem elementu co do okoliczności i sposobu jej realizacji oraz zakresu kompetencji czy efektu jej dokonania – wprowadzono wyrażenie „reguła kompetencyjna”. Powiązanie tych elementów, a w zasadzie podkreślenie podmiotu uprawnionego do dokonania czynności konwencjonalnej w sytuacji wyznaczonej tymi elementami, będzie użyteczne również dla potrzeb analizy zagadnienia pojęcia: zakończenie postępowania. Poza wprowadzaniem do nauki „reguły kompetencyjnej” dla rozważań odnoszących się do podmiotu uprawnionego do dokonania czynności konwencjonalnej – uwzględniając podkreślane w tym wypadku znaczenie normatywności przepisów prawa – istotne staje się przedstawienie także instytucji normy kompetencyjnej.

Dla rozważań odnoszących się do zakończenia postępowania pomocne będą wypowiedzi doktryny co do pojęcia kompetencji przedstawione także w zakresie prawa administracyjnego. Przyjęto bowiem na gruncie tego działu prawa, że kompetencje są zawsze przymiotem organu państwa lub organu in-

nego podmiotu prawa upoważnionego do sprawowania administracji publicznej¹. W tym zakresie – i przy przyjętej przez autora definicji – są to również przedstawicielskie organy władzy państwowej, organy wymiaru sprawiedliwości, organy prokuratury². Z dodaniem uwagi co do tego, że w prawie administracyjnym istotne jest jednak podkreślenie podmiotu posiadającego kompetencję w przeciwieństwie do teorii prawa, gdzie analizuje się przede wszystkim normę przyznającą takiemu podmiotowi kompetencję, jej strukturę, skutki jakie za sobą pociąga³.

Trzeba jednak zaznaczyć, że ani wyrażenie „reguła kompetencyjna”, ani wyrażenie „norma kompetencyjna” nie zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego przez ustawodawcę. Nie ma zresztą nawet terminu „norma postępowania”.

W związku z czym trudno zakwestionować pogląd wypowiedziany w doktrynie o braku podstaw posługiwania się przez naukę prawa pojęciem „norma postępowania” w oparciu o argument niewprowadzenia przez ustawodawcę takiej instytucji. W uzasadnieniu tego poglądu stwierdzono, iż w aktach prawnych mamy wyłącznie pojęcie: przepis prawa. Norma prawna jako osobna wypowiedź budowana z przepisów prawa według określonego wzoru jest zaś arbitralną konstrukcją, którą nie wszyscy nawet wprowadzają do aparatu pojęciowego prawoznawstwa⁴. A tam gdzie jest wprowadzona jej konstrukcja następuje w różny sposób, w zależności od własnych założeń autora⁵. Tymczasem na gruncie rozumienia prawa jako zespołu przepisów – ustanowionych mocą normatywnych aktów prawnych – to one są regułami zachowania, są prawem, a nie środkiem technicznym służącym do wyrażania norm prawnych⁶. Tym samym nawet przy posługiwaniu się terminem „norma prawna” – w przedstawionym poglądzie – rozumie się przez to wypowiedź zdaniokształtną będącą regułą zachowania i stanowiącą określony fragment tekstu prawnego, a używaną zamiennie z terminem: przepis prawa⁷. Z wyraż-

¹ W. Góralczyk jr, *Zasada kompetencyjności w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986, s. 83–84; zob. również M. Matczak, *Pojęcie kompetencji w nauce prawa administracyjnego*, [w:] SPA, t. 1, 2015, s. 422; *tenże*, *Kompetencja organu administracji publicznej*, Kraków 2004, s. 68; T. Rabska, *Prawny mechanizm kierowania gospodarką*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 108.

² W. Góralczyk jr, *Zasada*, s. 32–33.

³ T. Rabska, *Prawny*, s. 106–107, 121–124.

⁴ J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2012, s. 78.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

nym podkreśleniem, że wypowiedzi nazywane „normami prawnymi” nie są z tekstów prawnych rekonstruowane, nie są w tekstach prawnych odkrywane, ale są skonstruowane przez tych, którzy to pojęcie wprowadzają⁸.

Oczywiście norma prawna stanowi konstrukcję opracowaną przez naukę, niezależnie nawet od stwierdzenia normatywności przepisów prawnych. Ale to przepisy wyrażają normy prawne, wskazania co wedle woli ustawodawcy powinna czynić oznaczona osoba, wskazania, że ktoś ma obowiązek określonego zachowania w oznaczonych okolicznościach (bądź brak obowiązku). Normy są więc treścią przepisów⁹. Pomimo takiego negatywnego poglądu warto będzie przytoczyć inne stwierdzenie nauki co do tego, że norma prawna jest konstrukcją doktryny prawniczej, dlatego należy ją traktować jako pojęcie – narzędzie, które lepiej lub gorzej może służyć badaczowi ze względu na cele poznawcze, które sobie stawia¹⁰. Pojęcie normy postępowania zostanie bliżej przedstawione w odrębnym rozdziale.

Dalsze rozważania zostaną więc przeprowadzone przy użyciu terminu „norma prawna” poprzez wykładnię przepisów jako operacji polegającej na przekładzie fragmentów tekstu prawnego na wypowiedzi o wyraźnym kształcie norm postępowania. Wypowiedzi nakazujących określonym podmiotom w określonych sytuacjach podjęcie albo zaniechanie czynów jakiegoś rodzaju¹¹. Przy powinności jednoznacznego sformułowania tego, kto, kiedy i co powinien czynić bądź też czego powinien zaniechać. A przez co ma jednoznacznie określać zakres zastosowania, jak i zakres normowania, wskazując na bezwzględny charakter obowiązku¹².

W ramach rozważań co do czynności podejmowanych w przedmiocie zakończenia postępowania ważne będzie jednak w pierwszej kolejności stwier-

⁸ *Ibidem*, s. 85.

⁹ Z. Ziemiński, Przepis prawny a norma prawna, RPEiS 1960, Nr 1, s. 105.

¹⁰ A. Bator, Kompetencja w prawie i prawoznawstwie, Wrocław 2004, s. 136.

¹¹ Z. Ziemiński, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980, s. 276. Albo gdy norma prawna jest określana jako reguła zachowania człowieka wyrażona bądź w postaci przepisu prawnego, bądź też skonstruowana z elementów zawartych w przepisach prawa – J. Wróblewski, Norma prawna jako przedmiot prawoznawstwa, PiP 1970, Nr 5, s. 663–664.

Jak to stwierdzono w nauce, przedmiotem wykładni jest przepis prawa, ale nie jest on nigdy, bądź niemal prawie nigdy, instrumentem, który nadawałby się do tego, by spełniać funkcję samodzielnej i wystarczającej podstawy do stosowania obowiązującego prawa – S. Grzybowski, Przepisy prawa oraz normy prawne a zagadnienie wykładni i konstrukcji, KSP 1988, Nr XXI, s. 4.

¹² Z. Ziemiński, O aparaturze pojęciowej dotyczącej sytuacji prawnych, PiP 1985, Nr 3, s. 35; M. Zieliński, Z. Ziemiński, Uzasadnienie twierdzeń ocen i norm w prawoznawstwie, Warszawa 1988, s. 57.

dzenie, czy – a jeśli tak, to kiedy – podmiot posiadający upoważnienie do dokonania oznaczonej czynności konwencjonalnej ma obowiązek jej realizacji. Istotne stanie się to, zwłaszcza wobec przyjętego wcześniej założenia obowiązku podjęcia przez sąd czynności przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, a wiążącym się przecież z prowadzeniem postępowania. Uprawnienie może bowiem być przedmiotem obowiązku¹³. Uprawnienie, którego wykonanie staje się z mocy przepisów prawa obowiązkiem, gdy norma prawna formułuje obowiązek wykonania uprawnienia, stając się normą drugiego stopnia reguł formułujących uprawnienie¹⁴.

Bez względu natomiast na zakres i rodzaj czynności dokonywanych przez innych uczestników postępowania co do jego zakończenia, można już w tym miejscu założyć brak obowiązku podejmowania przez strony (uczestników) czynności procesowych przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego¹⁵.

W przedmiocie prawa administracyjnego zdefiniowano pojęcie „kompetencja” jako możliwość zdolność podejmowania działań prawnych przez właściwy, określony w przepisach prawnych organ, w ustalonym prawnie rodzaju i zakresie spraw w wyznaczonej przez prawo dziedzinie¹⁶. Albo jako oparte na przepisach prawa upoważnienia i obowiązku działania¹⁷. Jest to jednak obowiązek szczególnego rodzaju nieprzesądzający konieczności podjęcia przez organ określonego działania. Można w nim wyodrębnić dwa elementy. Pierwszy – ma polegać na stałym baczeniu, czy nie zachodzą warunki, w których należy skorzystać z odpowiedniego uprawnienia. Drugi – zaś element polega na zobowiązaniu realizacji odpowiedniego uprawnienia w sytuacjach tego wymagających¹⁸. Wcześniej natomiast zaznaczono, że działanie przestaje być uprawnieniem organów administracji, które może on realizować według swej woli, a staje się jego obowiązkiem. Bezczynności administracji można przypisać znamię naruszenia przedmiotowego porządku prawnego, jeśli nie podejmuje on działań w sferze swej kompetencji¹⁹. Z dodaniem, że w pojęciu

¹³ W. Lang, Zarys analitycznej teorii uprawnienia, SP 1985, Nr 3–4, s. 168.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ J. Mokry, Odwołałość czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1973, s. 119–120; *tenże*, Czynności, s. 22–23.

¹⁶ T. Rabska, Prawny, s. 114.

¹⁷ D. Mazurkiewicz, Pojęcie kompetencji w prawie administracyjnym, PiP 1988, Nr 9, s. 82.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ J. Borkowski, Zagadnienie kompetencji ogólnej i szczególnej w prawie administracyjnym, SP 1971, Nr 31, s. 64.

kompetencji organu administracji trzeba zrezygnować z pojęcia uprawnienia, a rozpatrywać je wyłącznie w kategoriach obowiązku. Zdolność organów administracji do działania zlewa się z zakresem ich kompetencji – zdolności do działań prawnych – których spełnienie jest dla organu państwowego w równej mierze korzystaniem z uprawnień, jak i wykonywaniem obowiązków²⁰.

A przy ogólnym pojęciu prawa publicznego kompetencje określono jako umocowanie, formalny tytuł niezbędny do skutecznego wykonywania aktów konwencjonalnych²¹. Przy zaznaczeniu specyficznego kontekstu sytuacyjnego realizacji kompetencji przez podmiot prawa publicznego wyznaczonego przez prawny kontekst językowy²² oraz pozajęzykowy²³. Kontekst ten może być przy tym wyznaczony przez nakaz wykonania kompetencji, dokonanie odpowiedniej czynności konwencjonalnej przez inny podmiot czy obowiązek realizacji odpowiednich norm materialnoprawnych²⁴.

Właściwe będzie również przytoczenie wypowiedzi nauki w przedmiocie teorii prawa co do kompetencji. Została ona przedstawiona, obok możliwości prawnej, jako uprawnienie (rodzaj uprawnienia). W tym wypadku jako uprawnienie do dokonywania czynności konwencjonalnych z takim skutkiem, że przez jej dokonanie powstanie lub zaktualizuje się obowiązek lub uprawnienie określonego zachowania adresatów normy kompetencyjnej²⁵. Dana kompetencja ma być zrelatywizowana do tej normy kompetencyjnej lub adresatów innych norm prawnych²⁶. W dalszych wywodach pojawia się natomiast stwierdzenie co do norm zawierających upoważnienie do podejmowania decyzji wiążących prawnie inne podmioty w ramach wyjaśnienia pojęcia „kompetencja”, a który to termin dotyczy organów państwa oraz osób fizycznych czy prawnych²⁷. Kompetencję jako upoważnienie do dokonania czynności kon-

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A. Bator, Publicznoprawne spory kompetencyjne na przykładzie dwóch konfliktów politycznych, [w:] W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga Jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego, pod red. A. Choduń, S. Czepity, Szczecin 2010, s. 576.

²² Zróżnicowane standardy normatywne składające się na system prawa pozytywnego – A. Bator, Publicznoprawne, s. 576.

²³ Np. elementy kultury prawnej, interes publiczny, racjonalność polityczna – A. Bator, Publicznoprawne, s. 570.

²⁴ *Ibidem*, s. 576–578.

²⁵ Z. Ziemiński, O aparaturze, s. 40.

²⁶ W. Lang, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, Teoria państwa i prawa, Warszawa 1980, s. 335–336.

²⁷ *Ibidem*, s. 336 (na marginesie można tylko dodać, że rozważania co do kompetencji nie znalazły się w kolejnym wydaniu opracowania: Teoria państwa i prawa, Warszawa 1986).

wencjonalnej – która aktualizuje dla innego podmiotu czy podmiotów obowiązków określonych zachowań – uzyskanej w wyniku czynności upoważnienia jako jej skutek przewidziano w nauce w odniesieniu do udzielania pełnomocnictwa procesowego²⁸.

§ 2. Kompetencja do dokonania czynności procesowej

W przedmiocie określenia kompetencji oznaczonego podmiotu do podejmowania czynności w postępowaniu cywilnym właściwe będzie, jak zaznaczono, przeprowadzenie analizy wyrażenia: „norma kompetencyjna” oraz „reguła kompetencyjna”. Pozwoli to na przeprowadzenie oceny zachowania sądu w przedmiocie zakończenia postępowania w odniesieniu do pojęcia kompetencji przez niego posiadanej, a także – innych uczestników postępowania, gdy ich czynności będą mieć wpływ na zakończenie takiego postępowania. Analiza reguły dokonywania czynności konwencjonalnej ma ukazać rolę, jaką taka czynność spełnia w procesie powstania oraz aktualizowania obowiązków prawnych. Pojęcie kompetencji – reguł konstytuujących sytuację wykonywania kompetencji – ma służyć przedstawieniu zależności pomiędzy aktami wykonywania doniosłych prawnie czynności konwencjonalnych, a obowiązkami prawnymi będącymi w tym wypadku szczególnego rodzaju następstwami takich działań²⁹. W przypadku zakończenia postępowania istotna staje się zarówno kwestia kompetencji oznaczonego podmiotu do dokonania określonej czynności konwencjonalnej, jak i następstwa takiej czynności w zakresie zachowania uczestników postępowania.

Wykonanie kompetencji prawnej prowadzić ma bowiem do określonych, ustalonych już obowiązującym prawem skutków prawnych³⁰. W pierwszej kolejności ważne będzie jednak wyjaśnienie kompetencji do dokonania czynności.

Przyjęto w nauce, że kompetencję można określić jako sytuację osoby, która jeśli dokona w określonych warunkach określonej czynności konwencjonalnej, to przez to znajdzie zastosowanie norma wyznaczająca komuś obo-

²⁸ M. Gutowski, Umowa o zastępstwo procesowe, Warszawa 2009, s. 174–175.

²⁹ A. Bator, Kompetencja, s. 59.

³⁰ *Ibidem*, s. 60. A w ujęciu teoretycznym także dopiero projektowanych skutków prawnych (*ibidem*).

wiązek przez tę czynność aktualizowany lub zostanie ustanowiona norma wiążąca dla określonych podmiotów (podległych kompetencji)³¹.

Należy jednak podkreślić, że sama kompetencja nie jest rodzajem zachowania, lecz sytuacji prawnej, w której mają miejsce zachowania w postaci dokonania czynności konwencjonalnych³².

Zaznacza się, że współczesne systemy prawne obok wypowiedzi komunikujących treść obowiązków osób podlegających określonej zrealizowanej już władzy normodawczej; składają się także z reguł mających za zadanie legitymizowanie oraz limitowanie aktów władzy normodawczej³³.

§ 3. Reguła kompetencyjna

W przypadku wprowadzenia do rozważań pojęcia „reguły kompetencyjnej” istotne staje się podkreślenie – a zarazem wykorzystanie tego – że prawo składa się z dwojakiego rodzaju wypowiedzi zdolnych pełnić funkcje normatywne: reguł kompetencyjnych wyposażających określone podmioty w zdolność prawną do podejmowania konwencjonalnych aktów doniosłych prawnie – powodujących określone skutki prawne – oraz imperatywnych norm nakazu i zakazu, które byłyby następstwem skutecznego wykonania aktów konwencjonalnych³⁴. Jeśli wykonaniem reguł wyposażających w kompetencje byłyby czynności, akty o charakterze konwencjonalnym, to wykonaniem norm imperatywnych byłyby z kolei zachowania proste psychofizyczne, logicznie niezależne od tych norm, a jedynie kształtowane, modyfikowane przez normy³⁵.

Związek pomiędzy regułą kompetencyjną a normą imperatywną będzie związkiem funkcjonalnym. Przy czym działanie zgodnie z regułami kompeten-

³¹ Z. Ziemiński, O aparaturze, s. 40.

³² A. Bator, *Publicznoprawne*, s. 568; M. Zieliński, *Dwa nurty pojmowania „kompetencji”*, [w:] *Gospodarka Administracja Samorząd*, pod red. H. Olszewskiego, B. Popowskiej, t. II, Poznań 1997, s. 585.

³³ A. Bator, *Kompetencja*, s. 61 z przetoczeniem nazewnictwa tych norm jako np.: reguły konstrukcyjne – reguły normatywne; normy konstrukcyjne – normy imperatywne; reguły – normy nakazu i zakazu (s. 61).

³⁴ Zob. Z. Ziemiński, *Przepis*, s. 105–110 – w zakresie przyjęcia że system prawny składa się z norm merytorycznych i norm kompetencyjnych.

³⁵ A. Bator, *Kompetencja*, s. 61–62; A. Bator, *O zastosowaniu pojęcia kompetencja w prawie publicznym i prywatnym*, [w:] *Wokół problematyki orzeczeń*, pod red. Ł. Błaszczaka, Toruń 2007, s. 189.

cyjnymi prowadzi do ustanowienia (derogowania) lub zaktualizowania (zdezaktualizowania) obowiązku prawnego zawartego w oznaczonej normie, a skierowanego do innej osoby (spowoduje co najmniej modyfikację sfery obowiązków prawnych tego podmiotu). Zignorowanie zaś tej zmiany stanie się zdarzeniem doniosłym prawnie, które może stać się podstawą podjęcia przez inne jeszcze podmioty (posiadające z kolei kompetencje do dokonywania takich właśnie aktów sankcjonowania zaniechań lub naruszeń normy) – aktów konwencyjonalnych dotyczących sankcjonowania zachowań niezgodnych z normą³⁶.

W poglądzie tym istotne staje się pokreślenie braku konieczności wprowadzenia odrębnej konstrukcji ogólnej dla ujęcia powiązań reguł kompetencyjnych oraz norm imperatywnych w postaci normy nakazu podporządkowania się aktom ważnie wykonanej kompetencji. Przyjmuje się, że przymus podporządkowania się normom będącym następstwem prawnie skutecznych aktów wykonania kompetencji jest zadaniem innych norm imperatywnych określających obowiązki funkcjonalnie sprzężone z normami wykonania kompetencji. Przy czym obowiązki określone w normach imperatywnych aktualizowane będą poprzez wykonanie prawnych czynności konwencyjonalnych realizujących posiadane kompetencje³⁷.

Norma obowiązująca jest wypowiedzią kwalifikowaną ze względu na odniesienie do elementów kontekstu jej sformułowania jako gotowości posłuchu ze strony adresatów czy uznanie uzasadnienia powinności danego sposobu postępowania za uzasadnienie należyte³⁸.

Ważne staje się założenie o uznaniu pojęciowej i strukturalnej niezależność reguł kompetencyjnych i norm, mimo iż imperatywne obowiązki powstają w następstwie wykonania tych reguł i przy zaznaczeniu zależności mającej charakter związku funkcjonalnego – relacji ustanowionego następstwa tetycznego. W przeciwieństwie zresztą do poglądu o normie kompetencyjnej, gdzie związek ten ujmowany jest wprost za pomocą konstrukcji „normy kompetencyjnej”.

Przedstawiony jako alternatywny do normy kompetencyjnej – mającej charakter imperatywnej normy nakazu (zakazu) określonego zachowania – pogląd, nie uznaje właśnie za konieczne wprowadzenia jakiegś odrębnej konstruk-

³⁶ A. Bator, *Kompetencja*, s. 62.

³⁷ *Ibidem*, s. 64.

³⁸ Z. Ziemiński, *Problemy*, s. 111.

cji normy ogólnej podporządkowania się aktom wykonanej kompetencji³⁹. W tym wypadku pojęcie reguły kompetencyjnej nie ma służyć bezpośrednio interpretacji kompetencji jako zdolności czy legitymacji do działania, ale odnosi się do zależności powstającej pomiędzy podmiotem dysponującym kompetencją a osobą, do której skierowana jest norma – obowiązek – powstający w następstwie skutecznego wykonania kompetencji.

W przypadku reguły kompetencyjnej jest ona nazywana także regułą sensu czynności konwencjonalnej⁴⁰. Przyznaje bowiem danemu podmiotowi możliwość prawną podejmowania odrębnego działania⁴¹. Stawowi tym samym wzorzec dokonania czynności konwencjonalnej doniosłej prawnie. Określa czyje zachowanie, w jakich okolicznościach i w jaki sposób dokonane jest uznawane za czynność konwencjonalną doniosłą prawnie⁴².

Przyjęto, że reguła kompetencyjna przyznaje danemu podmiotowi możliwość prawną podejmowania określonego działania⁴³. Mimo iż jest to pojęcie ogólne, to jednak reguła czynności konwencjonalnej ma służyć nie tylko dla identyfikacji określonego zachowania jako dokonania określonej czynności konwencjonalnej, ale jako konieczność jej znajomości dla wykonywania kompetencji, skoro bez znajomości reguł i umiejętności posługiwania się nimi nie da się przecież w sposób prawie skuteczny wykonywać kompetencji⁴⁴.

W wypadku pojęcia kompetencji prawnej rozumniej jako prawnie ustanowiona możliwość wywołania skutku prawnego zgodnie z wypowiedzią o odpowiedniej treści w postaci ustanawiania norm prawnych bądź innych skutków prawnych, a tutaj istotnego jako aktualizacja obowiązku przewidzianego normą imperatywną, ważne są czynniki konstytuujące pojęcie kompetencji prawnej, w tym pojęcie reguły kompetencyjnej. Norma, która ustanawia taką możliwość, jest w tym wypadku przy wykorzystaniu reguły kompetencyjnej, określana jako „norma kompetencyjna”. Wyróżniano przy tym trzy grupy czynników konstytuujących takie pojęcie kompetencji:

- 1) określające jaka osoba ma kwalifikacje do wykonywania działań normotwórczych, tj. komu przysługuje kompetencja do dokonania czynności konwencjonalnej;

³⁹ A. Bator, *Kompetencja*, s. 64.

⁴⁰ M. Matczak, *Pojęcie*, s. 452.

⁴¹ *Ibidem*, s. 453; M. Matczak, *Kompetencja*, s. 68.

⁴² M. Matczak, *Pojęcie*, s. 453.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ A. Bator, *Publicznoprawne*, s. 569.

- 2) określające tryb dokonania tej czynności niezbędny do tego, aby mogła być uznana za czynność konwencjonalną określonego rodzaju;
- 3) określające zakres kompetencji, tj. dopuszczalną treść ustanawianych norm czy składanych oświadczeń⁴⁵. Ewentualnie przyjmujący wskazanie efektu danej czynności konwencjonalnej, a który jest skutkiem dokonania czynności psychofizycznej przez oznaczony podmiot⁴⁶.

Przyjmuje się również, że reguła kompetencyjna w zakresie sposobu dokonania czynności konwencjonalnej obejmuje niekiedy wymogi treściowe dokonywanej czynności, którymi mogą być np. wytyczne zawarte w delegacji ustawowej czy wymogi zawarte w normie generalno-abstrakcyjnej⁴⁷.

Istotne przy przyjęciu reguły kompetencyjnej jest podkreślenie wzajemnego wpływu powyższych elementów reguły kompetencyjnej w tym sensie, że charakter jednego z nich przesądza o charakterze innego elementu, a co staje się ważne w sytuacji niezupełności wypowiedzi ustawodawcy co do któregoś z tych elementów, zwłaszcza w zakresie formy działania podmiotu kompetencji⁴⁸.

Przed wszystkim jednak przy pojęciu reguły kompetencyjnej ważne jest uwypuklenie sytuacji, w jakiej podejmowana jest czynność konwencjonalna – kontekstu podjęcia takiej czynności.

W te rozważania należałoby wpisać jeszcze zagadnienie związane ze stwierdzeniem tego, czy reguły kompetencyjne mogą być regułami indywidualnymi, co z kolei mogłoby się wiązać z skutkami prawnymi powstającymi w następstwie działań niezgodnych z regułą. Mogłoby również pozwolić na wyjaśnienie specyficznego dla reguł kompetencyjnych sposobu sankcjonowania w razie naruszenia tych reguł (nieważność, wadliwość czynności, brak możliwości zastosowania egzekucji lub kary pojmowanych jako zindywidualizowana norma sankcjonująca)⁴⁹. Specyfika wykonania kompetencji na poziomie językowym prowadzi natomiast do stwierdzenia potrzeby wyodrębnienia reguły kompetencyjnej pojmowanej jako abstrakcyjna wypowiedź i konkretnego aktu wykonania kompetencji prawnej przez określony podmiot⁵⁰. Reguła kom-

⁴⁵ A. Bator, *Kompetencja*, s. 67; *tenże*, *Publicznoprawne*, s. 572; Z. Ziemiński, *Problemy*, s. 165–166.

⁴⁶ M. Matczak, *Pojęcie*, s. 453–454 (przy czym efektem takim może być np. ustanowienie obowiązku lub przyznanie prawa – s. 454).

⁴⁷ M. Matczak, *Pojęcie*, s. 457.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 459.

⁴⁹ A. Bator, *Kompetencja*, s. 90.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 90–91.

petencyjna jako wytwór aktu władczego, będzie mogła być tym samym uznana wyłącznie za regułę generalną. Nie ma miejsca na indywidualne reguły kompetencyjne⁵¹.

Reguła kompetencyjna wraz z wyróżnionymi elementami tej reguły pozwoli przede wszystkim na położenie większej uwagi na podmiot dokonujący czynności konwencjonalnej. Formę, w jakiej jest ona realizowana i zakres upoważnienia do dokonania takiej czynności, z czym będzie się wiązać funkcjonalnie obowiązek⁵² właściwego zachowania uczestniczących w postępowaniu podmiotów.

§ 4. Norma kompetencyjna

I. Norma zachowania

Postępowanie cywilne jest sekwencją zachowań jego podmiotów. Zachowania te są regulowane przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, co związane jest z pojawieniem się terminu: norma postępowania. Dla rozważenia zagadnienia opracowania uzasadnione będzie przedstawienie uwag co do normy zachowania, a co stanie się istotne dla określenia sytuacji procesowej w postaci aktualizacji obowiązku zachowania uczestników postępowania, gdy zostanie dokonana przez innego uczestnika odpowiednia czynność konwencjonalna. Pozwoli to w dalszej kolejności na stwierdzenie zachowania właściwego w razie podjęcia czynności związanej z zakończeniem takiego postępowania. Jeśli więc powstanie konieczność udzielenia jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, kto, w jakich okolicznościach, jak powinien się zachować – to odpowiedź będzie mogła z reguły zostać udzielona po odwołaniu się do więcej niż jednego przepisu prawa⁵³, by poprzez ich interpretację zrekonstruować normę zakodowaną

⁵¹ A. Bator, *Kompetencja*, s. 122.

⁵² Pojęcie obowiązku używane jest w języku prawniczym względnie jednoznacznie. Jest to pojęcie pochodne w stosunku do powinności i zrelatywizowane do norm nakazujących i zakazujących – J. Wróblewski, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria*, s. 358.

⁵³ W nawiązaniu do poglądu o rozróżnieniu przepisu prawa jako jednostki redakcyjnej tekstu prawnego (fragmentu tekstu prawnego) – od normy prawnej; a to w odwołaniu się do poglądu Z. Ziemińskiego w: Z. Ziemiński, *Problemy*, s. 110–189; zob. również M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012, s. 15, 223.

w przepisach⁵⁴. Norma postępowania jest wypowiedzią, która według reguł języka polskiego nadaje się do tego, by za jej pomocą nakazywać jakimś podmiotom podjęcie w określonych okolicznościach jakiegoś zachowania lub powstrzymanie się od jakiegoś zachowania⁵⁵. Przy czym dla zapewnienia sposobu idealnego wyrażenia normy postępowania z zapewnieniem jej semiotycznej identyfikacji jest użycie zwrotu „nakazuje się niech lub zakazuje się niech nie” dla wyrażenia odpowiedniego nakazu lub zakazu odpowiedniego zachowania przy wieloznaczności pojawiającego się w innym wypadku słowa „powinien”⁵⁶.

Norma prawna – norma merytoryczna – powinna określać warunki, w jakich adresat normy powinien zachować się w odpowiedni sposób⁵⁷. Przyjmuje się bowiem tak jak w przypadku reguł kompetencyjnych, że system prawa składa się z norm udzielających kompetencji (w tym kompetencji prawodawczych) oraz norm merytorycznych⁵⁸.

Wypowiedz jest normą prawną jeśli komuś czegoś zakazuje lub coś czynić nakazuje⁵⁹, w określonych okolicznościach, w których to wyznaczone zachowanie ma być spełnione, przy oznaczeniu adresata w sposób wyraźny lub chociażby domyślny⁶⁰.

Norma prawna jest szczególnego rodzaju normą postępowania, wypowiedzią dyrektywną nakazującą lub zakazującą określonemu generalnie podmiotowi – adresatowi – w określonych okolicznościach postępować w oznaczony sposób⁶¹. Bądź też jest wypowiedzią, która na gruncie reguł znaczeniowych danego języka bezpośrednio nakazuje danej osobie podjęcie pewnego zachowania, gdy wystąpią określone okoliczności⁶². Albo konstrukcją utworzoną poprzez wydzielenie strony przedmiotowej, na którą składa się pewien

⁵⁴ T. Gizbert-Studnicki, A. Grabowski, Normy programowe w konstytucji, [w:] Charakter i struktura norm konstytucji, pod red. J. Trzcińskiego, Warszawa 1997, s. 96.

⁵⁵ *Ibidem*; również M. Zieliński, Wykładnia, 2012, s. 15; Z. Ziemiński, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, Zarys teorii prawa, Poznań 1997, s. 25.

⁵⁶ M. Zieliński, Wykładnia, 2012, s. 23–24.

⁵⁷ J. Wróblewski, Modele systemów norm a system prawa, SPE 1969, t. II, s. 23.

⁵⁸ S. Wronkowska, O praktycznych aspektach tak zwanej hierarchii w systemie prawa, [w:] W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga Jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego, pod red. A. Chodui, S. Czepity, Szczecin 2010, s. 428; Z. Radwański, M. Zieliński, [w:] SPP, t. 1, 2007, s. 313–314.

⁵⁹ Z. Ziemiński, Typologia norm prawnych, [w:] Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego, pod red. S. Wronkowskiej, Warszawa 2007, s. 109 (praca źródłowa: Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980).

⁶⁰ Z. Ziemiński, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, Zarys, s. 26.

⁶¹ Z. Ziemiński, Typologia, s. 110; Z. Ziemiński, Teoria prawa, Warszawa–Poznań 1978, s. 22.

⁶² K. Świrydowicz, W sprawie pojęcia obowiązku, RPEiS 1981, Nr 1, s. 87.

stan faktyczny i wynikająca z tego stanu faktycznego reguła zachowania oraz strony podmiotowej, która dotyczy wskazania podmiotów objętych działaniem normy⁶³.

Norma postępowania musi zostać w prosty czy zawiły sposób odkodowana z przepisów, przy czym zwykle nie z jednego, ale z całego ich zespołu lub według pewnych reguł wnioskowana z norm wcześniej zrekonstruowanych⁶⁴.

Oczywiście nie jest to jedyny pogląd co do pojęcia normy postępowania. Pomijając pogląd o zrównaniu terminu norma postępowania i przepis prawa⁶⁵, należałoby zaznaczyć pojęcie normy postępowania jako wzoru – modelu⁶⁶. Norma prawna jest budowana według określonego wzoru. Przy czym, może to nastąpić poprzez wyznaczenie sposobu zachowania w regule, która je normuje (norma jest tutaj traktowana jako podstawowa jednostka prawa, odpowiadająca istocie prawa). Wtedy reguła taka powinna podawać czyje zachowanie się reguluje, w jakich warunkach to następuje (jako hipoteza normy). Określać, jakie zachowanie się wyznacza (dyspozycja normy). A także podawać konsekwencje, jakie powinny nastąpić w wypadku, gdy osoba należąca do klasy osób wyznaczonych hipotezą normy – w warunkach przez nią wskazanych – nie zachowała się zgodnie z dyspozycją⁶⁷. W odmiennych poglądzie zaprzeczającemu związkowi między prawem a konstrukcją normy (jak to przyjęto we wcześniejszym stanowisku), konstrukcja normy zależy od założonych potrzeb, jak choćby co do precyzyjnego określenia reguły zachowania się⁶⁸.

Wśród generalnych i abstrakcyjnych norm postępowania ustanowionych przez organy państwa można, jak to wcześniej zaznaczono, wyróżnić:

- 1) normy nakazujące czy zakazujące dokonania określonych zwykłych czynności psychofizycznych;
- 2) normy nakazujące czy zakazujące dokonania określonych czynności prawnych, a wśród nich normy kompetencyjne.

⁶³ W. Broniewicz, Normy, przesłanki i zarzuty jurysdykcyjne w procesie cywilnym, SPE 1969, t. II, s. 76.

⁶⁴ Z. Ziemiński, Typologia, s. 110.

⁶⁵ J. Nowacki, Z. Tobor, Wstęp, s. 78.

⁶⁶ J. Wróblewski, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, Teoria, s. 342.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 344 – w zasadzie są to dwie reguły; pierwsza – określająca powinność zachowania się sankcjonowanego i druga – określająca powinność zachowania się sankcjonującego (s. 344). Aczkolwiek są przedstawiane w tym zakresie poglądy, że właściwą regułą jest tylko reguła sankcjonowana regulująca zachowania adresatów pierwotnych, bowiem sankcja jest jedynie środkiem pomocniczym (norma wtórna) – *ibidem*, s. 344; S. Grzybowski, Cześć ogólna prawa cywilnego. Zarys prawa cywilnego, Warszawa 1988, s. 7.

⁶⁸ J. Wróblewski, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, Teoria, s. 345.

Przy czym norma kompetencyjna w szerszym zakresie takiego pojęcia, używana jest dla konstrukcji, w której nakazuje się adresatowi zachowanie w określony sposób, gdy zostanie odpowiednio dokonana przez określony podmiot pewna czynność konwencjonalna – a dla komunikatywności norm kompetencyjnych – podaje się także zespół reguł konstruujących dokonanie czynności prawnej – nakazujących dokonania ich w taki a nie w inny sposób (o czym dalej).

W przypadku postępowania sądowego normy imperatywne wiążą się oczywiście z działalnością sądów – wymiarem sprawiedliwości – a polegającą na rozstrzyganiu konfliktów prawnych lub spraw niekonfliktowych w sferze podstawowych praw i wolności obywatelskich bądź na wymierzaniu kar⁶⁹. Rozstrzyganie takie musi mieć w tym wypadku charakter imperatywny polegający na ustaleniu konsekwencji prawych na podstawie obowiązujących norm prawa w sposób wiążący i stanowczy dla określonych podmiotów⁷⁰. Imperatywność tę ucieleśnia się stosowanie do okoliczności w sankcji – możliwości przymusowego wykonania orzeczenia przy użyciu przewidzianych przez prawo środków przymusu (poza prawomocnością materialną w znaczeniu pozytywnym i negatywnym) bądź w realizacji w sposób odpowiadający treści orzeczenia⁷¹. Z dodaniem, że w przypadku imperatywnych norm procesowych sankcja nie będzie elementem istotnym.

Z uwagi na uregulowania Kodeksu postępowania cywilnego uzasadnione będzie jeszcze przytoczenie wyróżnionych w nauce dyrektyw celowościowych. Dyrektywa celowościowa jest wyrażeniem, które głosi, co należy czynić, aby osiągnąć zamierzony skutek⁷². Z tym że inna norma postępowania może określone podmiotowi nakazywać zrealizowanie stanu rzeczy przewidzianego w normie celowościowej wyznaczając zarazem warunki konieczne lub wystarczające dla zrealizowania tego stanu (zwykle chodzi o zespół warunków koniecznych lub alternatywy warunków wystarczających)⁷³.

⁶⁹ K. Lubiński, Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości, SP 1987, Nr 4, s. 24.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 16.

⁷¹ *Ibidem*, s. 16–17.

⁷² Z. Ziemiński, O aparaturze, s. 35–36; Z. Ziemiński, [w:] Z. Ziemiński, S. Wronkowska, Zarys, s. 29.

⁷³ Z. Ziemiński, [w:] Z. Ziemiński, S. Wronkowska, Zarys, s. 29–30; zob. również T. Gizbert-Studnicki, A. Grabowski, Normy, s. 97–113.

II. Instytucja normy kompetencyjnej

Norma kompetencyjna nakazuje postępowanie w określony sposób jej adresatowi wówczas, gdy podmiot uzyskujący do tego kompetencję, mocą tej normy kompetencyjnej, dokona w przewidziany sposób określonej czynności konwencyjnalnej⁷⁴. Norma kompetencyjna nakazuje oznaczonemu podmiotowi, podległemu kompetencji, zachowanie się w oznaczony sposób w okolicznościach polegających m.in. na tym, że podmiot uzyskujący kompetencję dokona czynności konwencyjnalnej w przewidziany sposób⁷⁵.

Właściwe będzie dodanie, że wśród typu norm prawnych wyróżnionych ze względu na ich treść są normy udzielające kompetencji do dokonania określonych czynności konwencyjnalnych doniosłych prawnie. Przy czym będą to normy udzielające kompetencji prawodawczej lub normy udzielające kompetencji do aktualizowania przez odpowiednią czynność obowiązku prawnego opartego na poprzednio już ustanowionych normach⁷⁶.

W najprostszym przypadku norma kompetencyjna wyrażona jest w postaci przepisu kompetencyjnego, który upoważniając jakiś podmiot do dokonania czynności, przez którą powstają lub aktualizują się obowiązki innych podmiotów (adresatów normy) – formułuje normę nakazującą tym podmiotom – podmiotom podległym kompetencji – odpowiednie zachowanie⁷⁷.

Wśród typów norm prawnych, jak podniesiono wcześniej wyróżnia się (ze względu na ich treść) – normy udzielające kompetencji do dokonywania określonych czynności konwencyjnalnych doniosłych prawnie⁷⁸. Normy te udzielają kompetencji do zaktualizowania przez odpowiednią czynność obowiązku prawnego opartego na poprzednio już ustanowionych normach⁷⁹.

⁷⁴ Z. Ziemiński, *Teoria*, s. 25–26; *tenże*, Kilka uwag o pojęciu przestrzegania i pojęciu stosowania prawa, PiP 1968, Nr 1, s. 5 (przy czym z znaczeniem dokonania czynności tetycznej); M. Zieliński, *Dwa nurty*, s. 585–586; M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnienie*, s. 64. W takim pojęciu będzie to wyrażenie rozumiane w opracowaniu.

⁷⁵ K. Świrydowicz, S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *O nieporozumieniach dotyczących tzw. „norm zezwalających”*, PiP 1975, Nr 7, s. 60; M. Zieliński, *Dwa nurty*, s. 585–586; S. Wronkowska, [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys*, s. 104, 108; M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnienie*, s. 81.

⁷⁶ Z. Ziemiński, *Problemy*, s. 160.

⁷⁷ Z. Ziemiński, *Kilka*, s. 5.

⁷⁸ Z. Ziemiński, *Typologia*, s. 98.

⁷⁹ P. Sobolewski, *Kompetencja do dokonania czynności prawnej jako przesłanka jej prawnej doniosłości*, PPH 2009, Nr 2, s. 27– norma kompetencyjna wyznacza zakres spraw, w których podmiot upoważniony może skutecznie dokonywać czynności konwencyjnalnych.

Wyróżniony zostaje co prawda przy tym obowiązek normy kompetencyjnej co do zachowania w postaci wydania aktów prawnych⁸⁰. Jednak w związku z prowadzonym postępowaniem istotny jest tylko ten drugi rodzaj normy kompetencyjnej.

Dokonanie przez określony podmiot, w odpowiednim trybie, określonej czynności konwencjonalnej może być wydarzeniem, w wyniku którego znajduje zastosowanie odpowiednia norma prawa, a przez to aktualizują się wyznaczone przez nią obowiązki⁸¹.

Właściwie kompetencja jako sytuacja prawna wyznaczona jest przez normę kompetencyjną – w przedmiocie upoważnienia do dokonania czynności konwencjonalnej – co bezwzględnie wymaga wcześniejszego odtworzenia normy kompetencyjnej z zespołu przepisów prawnych według uprzednio przyjętych i zastosowanych reguł interpretacyjnych na podstawie przyjętej koncepcji wykładni⁸².

Wymagane byłoby zwrócenie uwagi na to, że podmiot uzyskujący kompetencję do dokonania czynności konwencjonalnej doniosłej prawnie nie jest adresatem normy kompetencyjnej. W tym wypadku na inny podmiot norma kompetencyjna nakłada obowiązki (chyba że czynność polega na zobowiązaniu się do jakiegoś zachowania)⁸³. Adresatem normy kompetencyjnej jest w tym wypadku podmiot podległy kompetencji, który ma obowiązek odpowiedniego zachowania się, gdy zostanie dokonana czynność konwencjonalna⁸⁴.

W przypadku normy kompetencyjnej instytucja ta zajmuje się przede wszystkim sytuacją podmiotu kompetentnego⁸⁵. Kompetencja określona jako sytuacja prawna podmiotu kompetencji, wyznaczona jest jednak pośrednio

⁸⁰ Przez co wyróżniona zostaje norma kompetencji normodawczej nakazująca adresatowi postępowanie według norm jakie zostaną ustanowione przez ten podmiot. Obok norm udzielających kompetencji do zaktualizowania potencjalnego obowiązku adresata – zob. Z. Ziemiński, Kilk, s. 6.

⁸¹ Z. Ziemiński, Typologia, s. 98.

⁸² M. Zieliński, Dwa nurty, s. 585.

⁸³ Z. Ziemiński, Typologia, s. 99; M. Zieliński, Dwa nurty, s. 586.

⁸⁴ Z. Ziemiński, Typologia, s. 99.

⁸⁵ W prawie administracyjnym podniesiono, że w przypadku problematyki kompetencji jej pojęcie wiąże się ściśle z podmiotem kompetencji, którym jest w tym wypadku organ administracji państwowej. Na podmiocie kompetencji, jego sytuacji oraz możliwościach jego działania koncentruje się uwaga nauki, w przeciwieństwie do ogólnej teorii, gdzie istotne jest ustalenie struktury normy kompetencyjnej, jej treści i skutków – T. Rabska, W poszukiwaniu pojęcia „kompetencji prawodawczej” organów administracji państwowej, AUWr 1985, Prawo CXLIII, No 857, s. 261, 263.

przez normę, której adresatem jest ten podmiot, którego reakcja na dokonanie czynności konwencjonalnej przez podmiot kompetencji ma być efektem tego, że podmiot kompetencji ma możliwość ważnego i liczącego się dokonania tej czynności⁸⁶.

Podsumowując ten fragment, można przyjąć, że norma udzielająca kompetencji składa się z dwóch niejako odmiennych części, tj. z reguły, która pewnej czynności psychofizycznej lub prostej czynności konwencjonalnej dokonanej przez podmiot uzyskujący do tego kompetencję, nada sens dokonania czynności konwencjonalnej danego rodzaju oraz z normy konsekwencyjnej nakazującej podmiotowi podlegającemu udzielanej kompetencji odpowiednio zareagować na taką czynność jako na należyście dokonaną czynności konwencjonalną.

W związku z rozważanym zagadnieniem zakończenia postępowania i dla podkreślenia tej sytuacji, właściwe będzie zaznaczenie, że w przypadku normy kompetencyjnej nie tyle istotne jest zezwolenie jakiemuś podmiotowi na dokonanie określonej czynności konwencjonalnej (zresztą jest to wyraźnie uregulowane w przepisach odnoszących się do reguł sensu czynności konwencjonalnej doniosłej prawnie), co nakazanie innemu podmiotowi tak czy inaczej zareagować na tę czynność, jeśli przy tym sposób tego zachowania jest ściśle wyznaczony normą prawną wyprowadzoną z przepisów prawnych na zasadzie interpretacji przy zastosowaniu dyrektyw wykładni czy reguł inferencji⁸⁷.

Norma, udzielając oznaczonemu podmiotowi kompetencji do dokonania czynności konwencjonalnej, może z nią połączyć normę nakazującą kompetentnemu podmiotowi uczynić – w określonych okolicznościach – użytek z przyznanej kompetencji⁸⁸. Przy czym charakter takiego obowiązku jest różny – od jednoznacznego obowiązku czynienia użytku z kompetencji aż do ogólnego obowiązku kierowania się interesami, których rozeznanie pozostawia się samemu organowi decydującemu⁸⁹.

⁸⁶ M. Zieliński, Dwa nurty, s. 604.

⁸⁷ Właściwe będzie zwrócenie uwagi na odróżnienie upoważnienia do dokonania czynności konwencjonalnej w ramach normy kompetencyjnej, gdzie występuje obowiązek podporządkowania się adresata tej normy kompetencji – od normy uprawniającej, w ramach której powstaje obowiązek oznaczonego podmiotu świadczenia na rzecz uprawnionego jako korelat tego uprawnienia – zob. więcej Z. Ziemiński, Problemy, s. 174–176.

⁸⁸ Z. Ziemiński, Typologia, s. 105–106; *tenże*, Kilka, s. 8–9; M. Zieliński, Dwa nurty, s. 586.

⁸⁹ Z. Ziemiński, Typologia, s. 106.